

**«ПОБУДОВА ЛІТЕРАТУРНО-
МУЗИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ
В ТЕАТРАЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ»**

Методичні рекомендації для керівників театральних колективів

Ужгород, 2015

Укладач:

СЕМЕНЧЕНКО К.О. – провідний методист відділу народної творчості та аматорського мистецтва Обласного організаційно-методичного центру культури

Рецензенти:

МЕНДЕЛЬ С.В. – головний спеціаліст управління культури Закарпатської облдержадміністрації

МАЛИШКА Н.О. – керівник літературно-драматургічної частини Закарпатського академічного обласного театру ляльок

ДРОГАЛЬЧУК Г.В. – директор Обласного організаційно-методичного центру культури

Актуальність обраної теми на нинішній день є очевидною. Вона спрямована на підвищення рівня роботи клубних працівників із різними категоріями людей: дітьми, підлітками, молоддю, людьми похилого віку та із обмеженими фізичними та психологічними можливостями, використання ними різних форм і методів, у тому числі й інноваційних, у сучасних умовах. У процесі розроблення методичних рекомендацій використана науково-педагогічна й методична література, перелік якої наведено в рубриці «Рекомендована література».

Розв'язання поставлених у методичних матеріалах цілей і завдань може призвести до появи принципово нових теоретичних підходів або нових зразків практики.

Розглянуто і схвалено
на засіданні методичної ради
Обласного організаційно-
методичного центру культури
Протокол № 4 від 19.04.2015 р.
Голова засідання методичної ради
Г.В.Дрогальчук

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Драматургія постановки літературно-музичної композиції.....	4
1.1. Засоби виразності при створенні літературно-музичної композиції.....	6
РОЗДІЛ 2. Основні елементи композиції.....	8
2.1. Основа створення композиції – монтажний метод мислення.....	9
РОЗДІЛ 3. Художній твір: зміст та форма.....	12
3.1. Стиль художнього твору.....	17
Літературно-музична композиція, присвячена 85-річчю з дня народження Ліни Костенко.....	19
ВИСНОВКИ.....	26
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.....	27

ВСТУП

Один із найрозповсюдженіших жанрів на сцені – це, звичайно, літературно-музична композиція. Вона популярна тому, що є найуніверсальнішою в організації різних заходів. Форма літературної композиції дозволяє оперативно реагувати на події, які відбуваються у сучасному світі, висловлюватися на злободенні теми.

Композиція — побудова твору, доцільне поєднання всіх його компонентів у художньо-естетичну цілісність, зумовлену логікою зображеного, естетичним ідеалом, задумом письменника, канонам, нормами театрального жанру.

Композиція виражає взаємини, взаємозв'язок, взаємодію персонажів, сцен, епізодів зображених подій, розділів твору; способів зображення і компонування художнього світу (розповідь, оповідь, опис, портрет, пейзаж, інтер'єр, монолог, діалог, репліка, ремарка) і кутів зору суб'єктів художнього твору (автора, розповідача, оповідача, персонажів).

Композиція має свої закони: цілісність, взаємозв'язок, контрастність, підпорядкованість усіх засобів художнього твору сценарному задуму, єдність змісту і форми, відповідність, типізація й узагальнення.

РОЗДІЛ I. Драматургія постановки літературно-музичної композиції

З чого ж починати постановку композиції? З вибору та точного визначення теми та відбору матеріалу. Для визначення теми необхідно проаналізувати можливості учасників колективу та аудиторію, якій буде показана композиція. Сформована тема має підходити учасникам по віку, по глибині розуміння проблеми, по складності літературного матеріалу. Велике значення має й технічний бік (звукове, світлове оснащення) створення композиції. Усі ці дрібниці можуть стати визначними при втіленні вже написаного літературного сценарію.

При підборі матеріалу керівник (режисер) має у загальних рисах уявляти структуру композиції, її сюжетну лінію. Композиція має мати драматургічний розвиток, він буде залежати від вашого сюжету. Після відібраного матеріалу потрібно починати складати композицію, користуючись методом художнього монтажу.

Основні складові елементи художнього монтажу:

- експозиція
- зав'язка
- розвиток дії
- кульмінація
- розв'язка
- фінал

Експозиція – введення в дію, коротка розповідь про події, що передували виникненню конфлікту. Експозиція, звичайно, переростає у зав'язку або безпосередній початок дії. Експозиція і зав'язка повинні бути гранично чіткими, лаконічними.

Зав'язка – це подія, яка провокує до початку конфлікту.

Розвиток дії – це ряд послідовних дій, які призводять до точки кипіння в композиції, т.п. до кульмінації. Це, як правило, найбільший за обсягом фрагмент композиції, найдовша структурна частина, яка містить велику

кількість різних подій, що щільно пов'язана з драматургічним конфліктом композиції.

Кульмінація – найвища точка розвитку конфлікту.

Розв'язка – вирішення конфлікту.

Фінал – це певний підсумок композиції, оцінка того, що в ній відбулося.

Конфлікт у літературно-музичній композиції.

Створення літературно-музичної композиції, будучи процесом самостійним і творчим, повинно бути результатом поглибленого вивчення творів мистецтва і всього того, що з ними так чи інакше пов'язано.

Драматичний конфлікт у літературно-музичній композиції відображає, як правило, основні ідейно-філософські зв'язки між явищами дійсного життя.

Процеси дійсності моделюються в драматичному конфлікті, конкретно виражається в композиційній структурі, завдяки особливому поєднанню різних елементів.

Літературно-музична композиція, як і будь-яке театралізоване дійство, складається з епізодів. Але специфіка саме літературно-музичної композиції проявляється в тому, що номери в ній особливо тісно з'єднуються один з одним та створюють враження їх неподільності. Монтаж тут переважає, панує над усім, і він диктує в більшості випадків саме таку злитість.

У театральній постановці конфліктність виникає в результаті дії та протидії двох або більше сил. У композиції співставлення різних творів, авторів, частин створюють драматургічний діалог тем та образів.

При постановці композиції нема «четвертої стіни», подача на глядача відкрита, пряме спілкування з ним. «Четверта стіна» — уявна стіна між актором та глядачем. Дія актора, що звертається безпосередньо до глядача зі сцени називається «зламати четверту стіну».

«Четверта стіна» — концепція, характерна для художніх творів: персонаж не знає про те, що він є вигаданим героєм чийогось художнього твору і не здогадується про існування аудиторії, яка за ним спостерігає. «Четверта стіна» — це простір у залі, що розділяє сцену й аудиторію. Цей

прийом присутній буквально скрізь: поділ між персонажами і глядачами допомагає зберегти придрушення недовіри (концепція, що виправдовує не реалістичність оповіді) — оскільки персонаж сприймає світ художнього твору як справжній, то і глядач намагається повірити, що для персонажа цей світ справжній.

Назва «четверта стіна» натякає на існування трьох стін, у яких відбуваються сценічні дії. Характерною рисою постмодернізму є дослідження і переосмислення «четвертої стіни», хоча прикладів руйнування «четвертої стіни» вистачало і без нього.

Руйнування четвертої стіни — це пряме звернення героя художнього твору до автора або аудиторії. Характерним прикладом можуть служити п'єси Шекспіра, в яких персонажі часто зверталися до глядачів. Зараз цей прийом використовується в комічних цілях, щоб натякнути, що автори твору пам'ятають про свою аудиторію.

Сценарний хід — це художній образ твору, втілення його головної думки, матеріалізована ідея композиції і, водночас, специфічний конструктивний засіб, за допомогою якого збирається, оброблюється, монтується в єдине ціле увесь драматургічний матеріал. Окрім того, він є формою обособлення надзавдання, акумулювання багатофункціональної метафори, а характером свого використання він більш за все схожий на пісенний рефрен або приспів, тобто тематичний лейтмотив. І тому сценарний хід працює таким чином, що час від часу нагадує читачам чи глядачам, навіщо, заради чого створений той чи інший драматургічний твір.

1.1. Засоби виразності при створенні літературно-музичної композиції

Розглянемо засоби виразності: музика, мізансцена, жести, костюми, реквізит і сценічне світло. Тут важливий ретельний відбір виразних засобів. Для композиції необхідний граничний лаконізм засобів при максимальній їх виразності. Невміло або не в міру використовувані засоби стають вашими ворогами, заважають виконавцю і глядачеві, відволікаючи їх від головного — сценічної дії.

Мізансцена в композиції є скупим, але найвиразнішим і точним засобом. Фігура людини на сцені сама по собі дуже виразна, і немає необхідності в додаванні непотрібних різких рухів. Часто тільки зміна жесту у виконавця все одно, що зміна великої мізансцени в драматичному спектаклі. Зміна мізансцени може призвести до зміни ідеї постановки. І, звичайно ж, сценічна пауза, яка часто буває красномовнішою від підтексту, є основним виразним засобом у словесній дії. У житті ми звикли метушитися у словах і жестах, а вони часом розкривають внутрішній стан виконавця і дуже важливі для розуміння того, що відбувається. Дозвольте глядачеві побачити і зрозуміти їх, не поспішайте!

Реквізит у композиції не носить значення побутових речей, як у драматичному спектаклі (так само, як і костюм). Він несе глибокий образ, певний сенс, узагальнення. В одній із композицій про життя А.С. Пушкіна пасквіль, написаний на поета, згортається в трубочку і стає дулом пістолета, з якого поета вбивають. У В.Яхонтова в композиції «Петербург» різні кольори парасольок позначають чоловічі і жіночі персонажі. У нього часто один предмет протягом усієї композиції трансформується в різні образи.

Музику в композиції треба використовувати дуже обережно. Вона концентрує увагу глядача на основній темі. У музичному підборі краще дотримуватися єдиного стилю і рішення. Вона може бути ілюстративною, може розкривати внутрішні чи прийдешні події, може бути використана, навпаки, на контрасті з подіями, що відбуваються. Часто музика виконує функцію внутрішнього монологу і веде дію. Одна з найпоширеніших помилок режисерів-початківців – використання музики під час читання. Музика, за своєю природою, може виявитися сильніше, ніж смислове навантаження у слові, чи виконавець виявляється неспроможним при сильному музичному супроводі і слово стає дрібним і непотрібним. Читати на музиці дуже складно. Справжня майстерність, вміння володіти виразними засобами сценічного мистецтва залежить поряд з іншими факторами і від рівня музичної культури. Адже музика – один із найважливіших елементів театралізованої вистави майже будь-якого жанру.

За способом використання музики в дії її поділяють на дві основні категорії: сюжетна й умовна. Підбір музичного матеріалу – процес складний. Використовуючи фрагменти музичної творчості одного або різних авторів, режисер ніби «створює» якісно новий, цілісний твір, що відповідає характеру всієї сценічної дії. Якщо ці мелодії в одному жанровому, стильовому ключі, то подання буде більш цілісне, завершене. Тому бажано відбирати музику з творів одного або декількох близьких за творчою індивідуальністю композиторів.

РОЗДІЛ II. Основні елементи композиції

- Форма (зовнішній елемент).
- Зміст (внутрішній елемент).

Сюжет і фабула характеризують динамічну сторону подій, їх розвиток через діяльність людей, наділених характерами, які, у свою чергу, формуються і виявляються в обставинах (пейзажі, інтер'єрі), а вчинки персонажів, дійових осіб, оповідачів зумовлюються внутрішніми мотивами (архетипами, потягами, уявленнями, думками, переконаннями, ідеалами), і все це разом передається мовленням суб'єктів художнього твору засобами мови, якою творить письменник. Глибинна сутність тих суб'єктів і результатів їх діяльності в духовній і матеріально-подієвих сферах (заразом і смислу художнього твору) виражається сукупністю, поєднанням, компонуванням мовних висловлювань та способів їх подачі у тексті твору (одне думалося, друге в конкретній ситуації мовилося, третє написалося, а четверте читачем сприйнялося). Тому аналіз композиції літературно-художнього твору опосередковується інтерпретацією його тексту, є шляхом до інтерпретації смислу цілісного твору, осягнення задуму письменника.

У цьому процесі всі компоненти твору виявляють свої численні функції:

- характеротвірну (якщо беруться стосовно характеру постаті),
- сюжетну (якщо розглядаються крізь призму розвитку сюжету),
- ритмо-твірну,
- стилетвірну,

- композиційну,
- «ідейно-художню» чи «художньо-естетичну».

Відсутність структурального (багаторівневого) і функціонального підходів до аналізу твору у традиційній практиці вивчення літератури призводить до сплутування сюжету і композиції твору, а вивчення композиції обмежується виділенням компонентів сюжету (експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, ретардація, розв'язка).

2.1. Основа створення композиції – монтажний метод мислення.

Почнемо з термінології. Нерідко плутають поняття «композиція» та «компіляція», «монтаж», «колаж».

Композиція літературно-музична – це монтаж (з'єднання) різножанрових творів літератури і мистецтва, об'єднаних темою та ідеєю.

Компіляція – довільне, бездумне з'єднання творів різнофактурного матеріалу, що не утворює єдиного художньо-сміслового цілого.

Монтаж – це художній метод з'єднання різножанрового матеріалу. «За допомогою монтажу можна конструювати і виражати найскладніші ідеї, найскладніші відчуття епохи, світу, часу, людини, людства» (М. Ромм). Це мистецтво особливого роду.

Колаж – технічний прийом, гра з матеріальною формою, використання несподіваних матеріалів з метою дезорієнтації, порушення логіки і порядку.

Монтажно мислити – це означає мати здатність аналізувати і синтезувати, тобто вміти поділити твір на частини й об'єднувати частини в єдине ціле з метою створення якісно нового твору. Монтувати не означає просто з'єднувати. Це означає виявляти суть, зміст, причинність явищ та їх зв'язків. Це особливий процес пізнання світу.

Монтаж є в літературі і мистецтві. Пояснив і оригінально застосував монтаж у театрі В. Мейерхольд.

Існують наступні види монтажу: контрастний, в основі якого протиставлення; паралельний, в основі його зіставлення; лінійний, в основі послідовність, логіка.

Контрастний монтаж:

"Вони зійшлися. Хвиля і камінь,
Вірші і проза, лід і полум'я ... "

Паралельний монтаж:

"Пізня осінь. Граки відлетіли.
Ліс оголився. Поля спорожніли ... "

Лінійний монтаж:

"Гримлять гуркіт молоді,
Ось дощик бризнув, пил летить,
Повисли перли дощові,
І сонце нитки золотить ... "

У результаті монтажу рядків у кожного виникає свій образ. Це залежить від інтелектуального, емоційного, життєвого запасу, а також від здатності до образного сприйняття.

Для театральної драматургії конфліктність виникає у результаті дії та протидії двох або більше сил, сторін, думок, поглядів, явищ. У композиції монтажне зіставлення різних творів, частин утворює драматургічний діалог тем і узагальнених образів. Діалогічність ця несе риси конфлікту, будучи дієвим фактором монтажної структури. Безліч тем та подій у композиції зливаються, утворюючи як би мозаїку.

Якщо в театральній драматургії відбувається поступальний рух подій, вони "витягуються по прямій", то в композиції вони шикуються швидше "по спіралі", де кожна "монтажна одиниця" – її самостійне кільце. Одночасно вони спрямовані по вертикально висхідній лінії до вершини спіралі, тобто до основної смислової кульмінації сценарію. Така побудова нагадує драматургію музичного твору. Багатоплановість, багатоголосся тем і мотивів створюють певну партитуру, подібно до музичної. Близька побудова композиції і поетичного твору з його розкутістю дії в часі і просторі.

За допомогою монтажу можна вибудувати композицію ритмічно: сповільнити, прискорити і т.д. Таким чином, через монтаж виражаються і

особливість конфлікту в композиції, і специфіка образу, і ритм, і авторська думка.

Поштовхом до створення композиції повинно послужити відкриття, здобуте самостійним дослідженням художнього та документального матеріалу. Але часто буває так, що сценарист бере готову, вже розроблену тему з книги або посібники і розкладає текст на виконавців: ведучого, читців.

Літературно-музична композиція розрахована не на одного, а на багатьох і різного плану акторів і виконавців. Часто в ній бере участь і кілька художніх колективів. У сучасній літературно-музичній композиції широко використовуються всі засоби виразності сучасних мистецтв, і це не може не визначати її видову специфіку.

Зрозуміти літературно-музичну композицію як сформований вид театралізованої вистави можна лише при порівнянні, зіставленні з іншими видами і різновидами явищ цього роду.

Є принципова різниця між агітаційно-художніми уявленнями, тематичним театралізованим концертом та літературно-музичною композицією. Відмінності ці досить істотні. Вони пов'язані як з першоджерелом, системою виражальних засобів, композиційною структурою, так і з принципами підходу до матеріалу, з методами роботи, з процесом творчості.

Літературна – це означає, що в основі сценарію лежить художня, а також публіцистична і наукова література. Ще може використовуватися документальний матеріал, але при цьому домінує матеріал літературний і музичний.

Музичною називають композицію тому, що музика не є лише художньо-виразним засобом. Вона нарівні з літературним матеріалом (іноді більшою, а іноді трохи меншою мірою) виявляється частиною дієвої структури кожної ланки композиції. У театралізованих виставах взагалі, і в літературно-музичній композиції зокрема, композиційна побудова змикається з творчим монтажем. Монтаж пов'язаний тут зі змістовною сутністю твору, зі специфікою творчого процесу.

РОЗДІЛ III. *Художній твір: зміст та форма*

Розглядаючи будь-який твір мистецтва — продукт художньої творчості, в якому відображається дійсність позиції естетичного ідеалу митця, — можна (теоретично) поділити його на складові частини: зміст і форму. Але у мистецтві неможливо правильно зрозуміти характер змісту та форми окремо від специфіки самого мистецтва. Специфічна особливість мистецтва виявляється в тому, що воно відображає дійсність у художніх образах і виражає певні сторони суспільної свідомості відповідно до ставлення художника до світу, його естетичних уявлень і майстерності.

Пояснити, як виникає мистецький твір, означає розкрити його зв'язки з дійсністю, з життям суспільства, з публікою.

Зміст художнього твору — поняття складне й багатогранне. Це перш за все явища дійсності, які відображаються у мистецькому творі, але він не зводиться лише до механічного копіювання предметів і явищ, які стали для нього основою. Справа у тому, що перед тим, як втілитися у майстерний твір, явища дійсності мають відобразитися у свідомості митця, бути ним усвідомлені, пройти через його серце. Саме тому у змісті виявляється особистість майстра, його смаки та погляди, його пристрасті та переконання. Світогляд велетня мистецтва має виключно важливе значення у художній творчості, й усі його слабкі та сильні сторони неминуче відбиваються у творах.

Отже, змістом мистецтва охоплюється не лише предмет зображення, але й суб'єктивне сприйняття митцем цього явища. Таким чином, зміст художнього твору — це дійсність, усвідомлена та відбита у цьому творі.

Для більш глибокого розуміння цієї проблеми необхідно поділити зміст художнього твору на елементи: тему та ідею.

Тема — це коло явищ дійсності, які зображаються автором. Безперечно, що глибина теми, її соціальна значущість, відповідність інтересам людства багато в чому зумовлюють той інтерес, який мистецький твір викликає у людей. Тому й існують «вічні теми». Драми В. Шекспіра не були б

безсмертними, якби в них не звучали теми, які цікавлять і хвилюють людей — теми Гамлета, Отелло короля Ліра, Ромео і Джульєтти, Макбета тощо. Існують актуальні теми, пов'язані із завданнями суспільної практики певної країни, епохи. А сьогодні високо цінуються твори В. Стуса, О. Яновського, Л. Костенко та інших митців, тому що в них звучать сучасні теми: війни і миру, морального становлення особистості і демократичної перебудови суспільства та ін., а також і тому, що ці теми розкриті на високому професійному рівні і відрізняються від інших високою художньою майстерністю.

Тема — це лише питання, а на питання має бути відповідь. Тому майстер завжди переплітає тему свого твору з поетичною ідеєю. Тільки тоді виникає художній зміст.

Ідея — це важливий бік художнього твору. Це не абстрактна наукова ідея, а ідея специфічна, художня. Вона виникає разом із задумом твору в образній формі як єдність думки і почуття художника. Ідея — головна думка художнього твору, яка виражає ставлення митця до дійсності, причому одна й та сама тема може бути розкрита, розтлумачена художниками по-різному. Цінність і значення художнього твору визначаються глибиною й істинністю художньої ідеї.

З теми та ідеї витікає оцінка твору. Усвідомлюючи тему художник дає зображуваним явищам оцінку, яка має у мистецтві емоційний характер, бо виражає симпатії та антипатії автора. Тому авторська оцінка також може бути розглянута як елемент змісту. У творі зміст є цілісним, у ньому життєва тема і поетична ідея поєднані, живуть одна в одній у тісному зв'язку з авторською оцінкою.

Таким чином, зміст — це головний елемент художнього твору; він виникає у процесі творчості митця під впливом об'єктивної дійсності й тієї суспільної свідомості, які сформувалися та нині існують. Зміст являє собою єдність об'єктивних і суб'єктивних начал у художньому творі, єдність теми, ідеї та авторської оцінки.

Практичним виявом змісту у творі є його художня форма, завдяки якій твір сприймається і залишається таким для наступних поколінь. Художня форма є матеріалізацією змісту, адже тільки матеріальне втілення може надати задумові зовнішнього, об'єктивно-реального буття, лише воно дозволяє митцю донести свої думки і почуття іншим. Ця об'єктивація змісту може відбуватися у найрізноманітніших матеріалах: у слові, звучанні музичних інструментів, камені, дереві, на папері, полотні тощо — у будь-якому матеріалі, доступному зоровому і слуховому сприйняттю.

Справжній майстер, розкриваючи зміст твору, завжди виходить з можливостей матеріалу мистецтва. Кожен вид мистецтва має свій матеріал. Так, матеріалом у театрі є слово, чітке та зрозуміле.

У цілому будь-який мистецький твір постає як гармонійне поєднання художнього образу і матеріалу. На основі вільного володіння матеріалом цього виду мистецтва створюється техніка майстра. Але навіть володіння досконалою технікою може не привести до створення високохудожнього образу мистецтва. Лише у єдності з глибоким змістом технічна майстерність виконавця здатна створити шедевр.

Отже, форма включає матеріал і такі елементи, як композиція, сюжет, виражальні засоби та ін.

Композиція може містити різні елементи: у літературному творі — це експозиція, зав'язка, кульмінація і розв'язка, у театральному спектаклі — мізансцени, дії, сцени, акти.

Композиція тісно пов'язана із сюжетом. Сюжет — це внутрішній зв'язок подій у творі, взятих у їх часовому розвитку. Його джерелом є процеси, що відбуваються у реальному світі. Сюжет притаманний різноманітним видам мистецтва.

До форми художнього твору належать і зображувально-виражальні засоби, які є знаряддям її утворення. Кожному виду мистецтва властиві свої виражальні засоби. Так, для живопису характерні такі засоби, як малюнок, колір, світлотінь, лінійна повітряна перспектива, колорит; для письменників засобом створення художнього образу є слово. Але мета літератури, як і

живопису, полягає не в тому, щоб займатися пустою словотворчістю, живописанням, а в тому, щоб за допомогою зображувально-виражальних засобів розкрити сенс явища, події, вчинки — розкрити зміст.

Художня форма — це не механічне поєднання, елементів, вона являє собою складне утворення, що включає два рівні, іншими словами «внутрішню» і «зовнішню» форми, які по-різному співвідносяться зі змістом художнього твору.

Елементи форми, які знаходяться на «нижчому» рівні, утворюють внутрішню форму мистецтва, а елементи, які лежать на «вищому» рівні, — зовнішню його форму. До «внутрішньої» форми належать сюжет і характери, їх взаємозв'язок є образною структурою художнього змісту, способом його розвитку; до «зовнішньої» — усі зображувально-виражальні засоби мистецтва, вона виступає способом матеріального втілення змісту. Такі елементи форми, як композиція, ритм — це скелет, кістяк художньо-образної тканини мистецького твору, вони поєднують всі елементи зовнішньої форми.

Процес матеріалізації художнього змісту у формі здійснюється з глибини на поверхню, зміст просочує всі рівні форми. Сприйняття мистецького твору йде зворотним шляхом: спочатку людина схоплює зовнішню форму, а потім, проникаючи у глибину твору, розуміє сенс внутрішньої форми. У підсумку вся повнота художнього змісту стає опанованою. Отже, аналіз елементів форми дозволяє дати більш чітке визначення форми художнього твору. Форма — це внутрішня організація, структура художнього твору, створена за допомогою зображувально-виражальних засобів цього виду мистецтва для вираження художнього змісту.

У сучасному мистецтві формі надається велике значення. Представники модернізму та постмодернізму звертають увагу лише на зовнішню форму, насолоджуючись відношенням звуку або кольору, нехтуючи досягненням внутрішньої форми всього змісту.

Отже, художня форма сприяє розкриттю змісту твору, вона є складною організацією і містить такі елементи, як композиція, сюжет, зображувально-виражальні засоби, тісно пов'язана з матеріалом, має два рівні —

«зовнішній» і «внутрішній»; форма дозволяє зрозуміти мистецький твір, правильно розкрити його зміст.

Художній твір має певний зміст і притаманну йому внутрішню форму, зміст завжди зумовлює форму і є головним чинником будь-якої естетичної структури. Зрозуміти художній твір можна тільки в єдності усіх його складових елементів. Так, поезія В. Маяковського була новаторською за формою, через неї автор прагнув передати і новий зміст, який виник внаслідок революційного перетворення суспільства, появи нової людини, яка хоче перебудувати старий світ. І ця нова форма вірша з її контрастами, з граничною різкістю, емоційно забарвленими паузами, збільшеними значеннями наголошених складів тощо якнайкраще відповідає своєму революційному змісту.

Якщо в науці форма вираження думок є нейтральною відносно її змісту, то у мистецтві форма — активне знаряддя вираження авторського задуму, художньої ідеї твору. Задум мистецького твору має образну структуру, образний характер, змістовне і формальне злиті в ньому воедино. Єдність змісту і форми необхідна у задумі саме настільки, тому що поза формою поетична ідея стає нежиттєздатною, невизначеною. У задумі видно набагато чіткіше, ніж у готовому творі, що форма відіграє службову роль, підпорядкована змісту. Це пояснюється тим, що задум – духовне утворення, це уявлення про майбутній твір, породжене уявою художника. Паростки змісту у задумі «почувають» себе привільніше у порівнянні з формою, бо за своєю природою форма є матеріальною, тому у задумі між змістом і формою виникає суперечність. Форма «відстає» від змісту, утруднює його вдосконалення. І художник повинен розв'язати це протиріччя, матеріалізувавши задум у творі, а форма долає відставання від змісту і стає з ним урівень. У творчості художника для втілення задуму змістовна і формоутворююча діяльність виступають у єдності, і робота над змістом твору є роботою над формою його втілення, а робота над формою становить процес «погашення» змісту у формі.

Отже, взаємозв'язок змісту і форми полягає у тому, що зміст вимагає відповідної форми, такої, яка найповніше і правильно втілювала б творчий задум митця. Такий взаємозв'язок є об'єктивною закономірністю естетичного розвитку. Кожний художній твір характеризується певною мірою єдності змісту і форми, а цінність художнього твору залежить від того, наскільки високопрофесійно, високохудожньо створені всі складові елементи художнього твору, в тому числі й елементи змісту і форми.

3.1. Стиль художнього твору

Компонування тематично-суб'єктного пласта художнього твору визначає його стильову особливість. Стиль на рівні зовнішньої форми твору виконує таку ж роль, що композиція на тематично-подієвому. Форми мовленевого вираження, мовні засоби впорядковуються, набувають через їх розміщення єдино можливого значення, виконують у контексті твору естетичну функцію.

Зміст визначають як внутрішню суть певного явища, його «ідею», форму — як спосіб її існування та зовнішнього вияву (вираження). Як філософськими категоріями змістом і формою оперували здавна. Вживаність і специфічність їх використання стосовно мистецьких явищ докладно були обґрунтовані Г. Гегелем, який, зокрема, зазначав, що «змістом мистецтва є ідеал, а його формою — чуттєве образне втілення». У спрощеному вигляді протиставлення змісту і форми літературно-художнього твору уявляють через віднесення до змісту твору того, про що в ньому говориться, а до форми — того, як говориться. Межа між ними — поняття не просторове, а логічне. Відношення змісту та форми — це не відношення цілого і частин зовнішнього і внутрішнього, кількості та якості; це відношення протилежностей, які переходять одна в іншу».

Таким чином, виділення форми зі змісту або змісту із форми — умовна логічна операція, до якої ми вдаємося, аналізуючи твір. Протиставлення їх за принципом: «що сказано» (зміст) і «як сказано» (форма) — також великою мірою припущення, яке дозволяє наочно уявити структуру літературного твору.

**Літературно-музична композиція,
присвячена 85 річчю з дня народження Ліни Костенко**

Оформлення сцени: на заднику – портрет Ліни Костенко, на авансцені екран для перегляду слайдів;

В фойє – виставка її творів;

Звучить інструментальна класична музика, що повільно сповнює залу.

Дійові особи: ведуча, ведучий, читці.

Виходять ведучі.

Ведучий. Колихнулась весна садами у цвіті. Колихнулись молоді трави пташиним цвітом – та й струсили росу. Вже сонце над садом, над криницею. Так швидко день минається, як і життя людське, хоч би мить у душі зупинити. Променем у росі відбитись. Залишитись у думках-роздумах...

Ведуча. Людина приходить з небуття і сходить у небуття. Та все ж, багато що залежить від неї самої: буде її життя непомітним рухом повітря у всесвіті або спалахне сонячним променем, або навіть новою зіркою. У кожного з нас є свій вимір життя ...

Ведучий. Кожен із нас щоденно, щохвилино постає перед проблемою вибору між буденним і духовним, матеріальним і моральним. Шкода тільки, що у більшості це відбувається лише на рівні підсвідомості. Душа кожної людини рано чи пізно нагадає про себе потребою Краси, Слова, Добра, Любові.

Ведуча. Тому сьогодні відчиняємо двері в дивовижний світ художнього слова тієї людини, яка, маючи воістину Божий дар слова, є ще й лицарем честі, взірцем громадянської мужності. Це – Ліна Василівна Костенко.

Ведучий. Таким поетом може пишатися будь-який народ світу, бо він є спадкоємцем кращих традицій не лише своєї нації, а й усього людства. Вслухайтесь в слово поета, серцем доторкніться його чар, вдумайтесь у його глибокий зміст – і вам відкриється багато таємниць життєвих і поетичних...

Звучить мелодія. На фоні музики – читець подає інформацію про Ліну Костенко, вислови відомих людей про поетесу, її місце в літературному процесі України. Розповідь супроводжується показом слайдів про авторку.

Звучать акорди музики М. Скорика.

Ведуча. Постать письменниці овіяна різними легендами, вигадками. З усіх них вона постає жінкою гордою, непоступливою у своїх принципах, кришталево чесною.

Ведучий. Глибше побачити творчу людину допомагає обізнаність з життям конкретної особи. Духовна біографія митця - в його творах.

(На екрані демонструються світлини з життя Л.Костенко)

Ведучий. Вона належить до того покоління, на долю якого випало важке дитинство, коли зранена земля стогнала від болю, плакала гарячими слізьми дітей-сиріт і вдів-солдаток. Повоєнні роки... Це стінки окопів, на яких писані перші вірші юної поетеси, яки ще не поросли травною, біль тяжких втрат ще не став сумним спогадом, а переживався фізично.

(Згасає світло. Чути вибухи бомб, постріли. На екрані демонструються картини бою часів Великої Вітчизняної війни)

Читець 1. Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій од вибухів стіні,
коли згубило зорі в гороскопі,
моє дитинство, вбите на війні.
І, перший біль тих не дитячих вражень,
який він слід на серці залиша!
Як невимовне віршами не скажеш,
чи не німою зробиться душа.

Ведуча(за кулісами). Зовсім юна шістнадцятирічна поетеса багато пише. Вірші немов самі народжуються з її душі. Доба шестидесятих.... Ця доба позначена хвилиною репресій серед митців і особливо, письменників. І вже в першу книгу "Проміння землі" вриваються дисонанси часу, перед якими поетеса почувається несміливо, розгублено.

Читець 2. Пам'яті безсмертна діорама.

Осінь. Вечір. Вулиця. Гора.
 Полум'я, однесене вітрами,
 хилиться у сторону Дніпра.
 А під ранок - попіл. Ні травини.
 Пройде час, ростиметься траві,
 Скаже хтось: містечко старовинне,
 а чомусь хати усі нові.
 Білий Фенікс, неспалимі риси!
 Тільки - бомба з думкою відра
 ... В пам'яті вогненні кипариси
 хиляться у сторону Дніпра.

Ведучий (за кулісами). Слухаючи її поезію, неможливо приховати захоплення красою і вишуканістю поетичного вислову. Ліну Василівну справедливо називають однією з предтеч поетів-шістдесятників. Її новий талант шукав нової теми, проблеми, нові барви, тони й напівтони для своєї творчої палітри.

Ведучий (за кулісами). Ще Ліну Костенко називають «Царицею поезії в Україні». Щира й безкомпромісна, вона ніколи не продавала свого таланту, відстоювала чесність і високу художність поетичного слова.

Читець 3. А й правда, крилатим ґрунту не треба.

Землі немає, то буде небо.
 Немає поля, то буде воля.
 Немає пари, то будуть хмари.
 В цьому, напевно, правда пташина...
 А як же людина? А що ж людина?
 Живе на землі. Сама не літає.
 А крила має. А крила має!
 Вони, ті крила, не з пуху-пір'я,
 А з правди, чесноти і довір'я.
 У кого - з вірності у коханні.
 У кого - з вічного поривання.

У кого - з щирості до роботи.
 У кого - з щедрості на турботи.
 У кого - з пісні, або з надії,
 Або з поезії, або з мрії.
 Людина нібито не літає...

А крила має. А крила має!

Читець 4. Так часом тяжко, що мені здається,
 що серце в грудях вже не б'ється.

Що залишилась по мені

Лиш тінь від мене на стіні.

І ця печаль, прискіплива, як - слідчий.

І ця строфа, оголена, як відчай.

І дикий хміль, примерзлий до воріт.

І на криниці необбитий лід.

Ведуча (за кулісами).

1977 року після довгих вагань і консультацій на вищому рівні цензура дозволила вихід поетичної книжки Ліни Костенко «Над берегами вічної ріки». Це була книжка великого болю, тривоги й іронії. Замість набридлих фанфар і барабанів читачі, нарешті, відчували справжній словесний симфонічний оркестр.

(Грас прелюдія «Алегро» композитора Фріца Крейслера)

Читець 5. Вечірнє сонце, дякую за день!

Вечірнє сонце, дякую за втому.

За тих лісів просвітлений Едем

і за волошку в житі золотому.

За твій світанок, і за твій зеніт,

і за мої обпечені зеніти.

За те, що завтра хоче зеленіть,

за те, що вчора встигло встигло оддзвеніти.

За небо в небі, за дитячий сміх.

За те, що можу, і за те, що мушу.

Вечірнє сонце, дякую за всіх,
 котрі нічим не осквернили душу.
 За те, що завтра жде своїх натхнень.
 Що десь у світі кров ще не пролито.
 Вечірнє сонце, дякую за день,
 за цю потребу слова, як молитви.

Читець 5. Страшні слова, коли вони мовчать,
 коли вони зненацька причаїлись,
 коли не знаєш, з чого їх почать,
 бо всі слова були уже чиймись.
 Хтось ними плакав, мучився, болів,
 із них почав і ними ж і завершив.
 Людей мільярди і мільярди слів,
 а ти їх маєш вимовити вперше!
 Все повторялось: і краса, й потворність.
 Усе було: асфальти й спориші.
 Поезія - це завжди неповторність,
 якийсь безсмертний дотик до душі.

Читець 6. Народе вільний, аж тепер ти — віл.
 Моя поразка зветься Берестечком.
 На Київ наступає Радзивілл.
 Я вже не я. Мене вже улелекали.
 Уже рука не вдержить булави.
 Куди умерти?! З пекла та й до пекла?
 Гармат нема. Пропали корогви.
 Дев'ятосил, знемігся я потрошку.
 Ірже мій кінь у дикій лободі.
 Немає війська. Всі — у розпорошку.
 Один в біді... Один — як на воді.
 Оце тобі супряга з бусурманом.
 Хіба я гетьман? Всипище глупот.

Так дався оморочити оманам!
 Тепер дивись на Україну. От.
 Дивись.

Давись сльозами.

Був найдужчий.

Читець 7.Носив при боці шаблю, не стручок.

Тепер сидиш самотній, невладущий
 і п'єш, як трахтемирівський дячок.

Твою свободу охрестили ґрати.

Бур'ян в полях — ледь видно архалук.

То що ж тепер цьому народу — брати
 свій кривний хліб у переможця з рук?!

Хмелій, Хмельницький!

Де ж твої клейноди?

Де корогви? Де грім твоїх музик?

Де в битвах завойовані свободи?

Де твій Богун, Пушкар і Джеджалик?

Читець 1.Козак Небаба, ох, таки ж не баба!

Якби під ним не встрелили коня,
 хіба б поліг від рук якогось драба

козак Небаба, вихрові рідня?!

Якби не ті заклепані гусари...

якби не зрадив хаповитий хан...

якби ж він був ощадніший на вдари.

мій кривдами рокований талан!

Читець 2.Якби не дощ... якби не ремст і розбрат..

якби хоч трохи глузду під чуби..

Якби старшини не пішли урозбрід...

якби, якби, якби, якби, якби!!!

Чмели тютюн, ти, Божа лялька з клею!

Ти ж скинув ярма в Різані Яри!

Тепер стирчиш над рідною землею,
як вивороть — корінням догори!

Ведуча (за кулісами). Золоту сторінку творчості Л.Костенко становить її духовний, етичний діалог з матінкою-природою. Все оживає під люблячим прозорливим оком поетеси; її душу і серце осяває зізнання у потребі духовного очищення від шлаків життя, суєтного людського спілкування, яке має базуватися на цінностях чистого серця, чистої душі, чистих рук. Л.Костенко не лише любить природу, вона, як Мавка, зі світу природи з чистим серцем іде у світ людей. Вона неперевершена у створенні звукових образів.

Читець 4.Ті журавлі, і їх прощальні сурми...

Тих відлітань сюїта голуба...

Натягне дощ свої осінні струни,
торкне ті струни пальчиком верба.

Сумна арфістко,- рученьки вербові! –
по самі плечі вкутана в туман.

Читець 5.Зіграй мені мелодію любові,

ту, без котрої холодно словам.

Зіграй мені осінній плач калини.

Зіграй усе, що я тебе прошу.

Я не скрипковий ключ, а журавлиний
тобі над полем в небі напишу.

Читець 6.Мене ізмалку люблять всі дерева,

і розуміє бузиновий Пан,

чому верба, від крапель кришталева,

мені сказала: "Здрастуй!" - крізь туман.

Чому ліси чекають мене знову,

на щит піднявши сонце і зорю.

Я їх люблю. Я знаю їхню мову.

Я з ними теж мовчанням говорю.

Читець 3.Шипшина важко віддає плоди.

Вона людей хапає за рукава.
 Вона кричить: - Людино, подожди!
 О, подожди, людино, будь ласкава.
 Не всі, не всі, хоч ягідку облиш!
 Одна пташина так мене просила!
 Я ж тут для всіх, а не для тебе лиш.
 І просто осінь щоб була красива.

(Звучить пісня на сл. Л. Костенко «Осінній день, осінній день, осінній»).

Ведучий (за кулісами). Симфонія кохання у творчості Ліни Костенко - ніби "золоте пташеня" поетичного саду. Її любовна лірика - це світ високих почуттів - святих і чистих, одухотворених святістю, високістю її Духу, її Серця, її Розуму.

Читець 7.Моя любове! Я перед тобою.

Бери мене в свої блаженні сни.
 Лиш не зроби слухняною рабою,
 не ошукай і крил не обітни!
 Не допусти, щоб світ зійшовся клином,
 і не приспи, для чого я живу.
 Даруй мені над шляхом тополиним
 важкого сонця древню булаву.
 Не дай мені заплутатись в дрібницях,
 не розміняй на спотички доріг...

Читець 1.Осінній день, березами почавсь

Різьбить печаль свої дереворити.

Я думаю про тебе весь мій час.

Але про це не треба говорити.

Читець 2.Ти прийдеш знов. Ми будемо на "Ви".

Чи ж не повторне можна повторити?

В моїх очах свій сум перепливи.

Але про це не треба говорити.

Хай буде так, як я собі велю

Свій будень серця будемо творити.

Я Вас люблю, о як я Вас люблю!

Але про це не треба говорити.

Ведуча на сцені. Поезія Ліни Костенко - справжня, неповторна в найглибшому сенсі цього слова. Її вірші – це голос серця, тобто голос Правди і Слова, і Честі.

Читець 5.О, не взискуй гірко меду слави!

Той мед недобрий, від кусючих бджіл.

Взискуй сказати поблідлими вустами

хоч кілька людям необхідних слів.

Взискуй прожить несуетно і дзвінко.

Взискуй терпіння витримати все.

А справжня слава - це прекрасна жінка,

що на могилу квіти принесе.

Ведучий на сцені. До цього часу Ліна Костенко не є публічною людиною, не прислужується нікому. Вона залишається Поетом нашої епохи.

ВИСНОВКИ

Композиція завершеного художнього твору — наслідок творчого компонування як основного механізму створення художнього світу, який певним чином корелює з дійсним світом (по-своєму в натуралізмі, реалізмі, романтизмі, символізмі тощо). Композиція кожного твору індивідуальна, її типові особливості треба подавати з урахуванням своєрідності літературних напрямів, стильових течій, жанрових пластів. Теоретично в загальних рисах окреслюються певні спільні підходи до розуміння функцій композиції у творах літератури. На тематичному рівні композиція з хаосу, плину подієвого матеріалу вибирає, розташовує окремі епізоди, відводить їм певне місце, чергує реальне з уявним, фантастичним. Просторово-часова послідовність завдяки компонуванню набирає принципового значення, будується або тільки згідно з причинно-наслідковими залежностями, або враховує авторське бачення.

Відтак постає питання про персонажів, їх кількість, порядок і способи введення у композицію, групування у конфліктах, взаємини між персонажами, їхню типовість (винятковість). Все це становить вагомий пласт у побудові літературно-музичних композицій. Для розуміння своєрідності композиції твору важливо зауважити композиційну домінанту, яку складає або центральна постать, або головний конфлікт, або місце дії, до яких прямо чи опосередковано мають певне відношення всі інші компоненти композиції.

Літературно-музична композиція – це один з видів театралізованої вистави, де органічно поєднуються головним чином літературно-художні та музичні елементи, з тим щоб цілеспрямовано і найпродуктивніше впливати на розум і почуття глядача.

У мережі цих відношень виявляється композиційно-інтегральна роль наскрізних повторів, зіставлень, протиставлень, через які реалізується динаміка художнього образу цілісного твору й образів-персонажів: кожен із образів виникає поступово в процесі читання тексту і перебудовується під впливом сприйняття всіх компонентів композиції твору.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Горбов А. С. Пишемо сценарій: поради фахівця / А. С. Горбов; [упоряд. О. Колонькова]. — Київ.: Шкільний світ, 2010. — 111 с.
2. Горбов А. С. Режисура видовищно-театралізованих заходів: навч. Посібник / А. С. Горбов. — Фастів: «Поліфаст», 2004. - 264 с.
3. Житницький А. З. Драматургія побудови театралізованих заходів: навч. посібник / А. З. Житницький. - 2-е вид., перероблене і виправлене: Тимченко А.М. Харків, 2005. — 128 с.
4. Кісін В. Б. Режисура як мистецтво та професія ; Життя. Актор. Образ: Із творчої спадщини / В. Б. Кісін. — Київ: Видавничий дім "КМ Асагіетія", 1999. — 268 с.
5. Обертинська А. П. Основи теорії драми та сценарної майстерності: навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистецтв / А. П. Обертинська; Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. - 2-е вид. - Київ: ДАКККІМ, 2002. — 132 с.
6. Яхонтов В.Н. Театр одного актёра. Всероссийское театральное общество— Москва Исскуство, 1958. – 456 с.
7. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення. Навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистецтв Київ: Ліра, 2007. — 237 с.
8. Костенко Л. Річка Геракліта / Л. Костенко ; упоряд. О. Пахльовської. — Київ : Либідь, 2011. — 336 с.
9. Костенко Л. Мадонна перехресть / Л. Костенко. — Київ : Либідь, 2012. — 112 с.
10. Ковалевський О. В. Ліна Костенко : нарис творчо-світоглядної біографії / О. В. Ковалевський. — Харків : Прапор, 2004. — 192 с.
11. Відлуння десятиліть : українська література другої половини ХХ ст. : навчальний посібник / упор. М. О. Сорока. — Київ : Грамота, 2005. — 464 с.
12. Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала / Л. Костенко. — Київ : Києво-Могилянська академія, 2005. — 32 с.